

VASS NORBERT

HÓPEHELYNYUGALOM VAGY EMLÉKEZÉS AZ ELSŐ KREATÍV OSKOLÁRA A PILISBEN

*„Ücsörögtem a sötétben, néztem a hóesést,
a fénybe érve felcsillanó, majd kihunyó
pelyheket, és azon töprengtem, honnét
is jönnek a történetek.”*

NEIL GAIMAN

■ Ahelyett, hogy nikkeltől készült, súlyos számovárt hajított volna felém stílusos és letaglózó elretentésképpen, középiskolai magyartanárom azzal büntetett inkább meg ifjúkorom delén, hogy órai eleve ségem ellentételezésekképp egy Kassákpasszust bifláztatott velem be. Rég nem emlékszem persze már a vonatkozó részre, az üzenet viszont, hogy a (vers)szöveg szent és érthetetlen, meg hogy jó szerivel hozzáférhetetlen, és nem holmi kamaszos játéknak a terepe (a fegyvelmezés, kibabrálás eszköze ehelyett!), máig bensőmben bolyong. Eltelt néhány év azóta. Olvastam, és írtam. E rossz tapasztalat viszont valahogy velem maradt. Pedig hát – az irodalom peremvidékén olykor-olykor élménygazdag túrákat tevő kalandorként – tudom ma már, hogy amikor szövegek megalkotásához vagy befogadásához fogunk, a gőzölgő tea mellett jó hasznát vesszük az alázat mellé gondosan odakészített intuíciónak is.

„ezerszer színesebb, mint a képeken...”

■ A kreatív olvasást tarthatjuk a *close reading* zöld szemekkel távolba meredő naiv kishúgának, de ha már úgyis valamiféle belső szemle készül épp, miért ne mondanánk nyitott szemlélődésnek, rácsodálkozásnak. Ugyan az *írásról* volnék írandó, de hát annak meg mégiscsak a rácsodálkozás az alapja. Az olvasás. Közhely is, igaz is, rögzítsük

**A siker nagyságrendjét
a termekben a nevetés
hangereje vagy a csend
mélysége
határozta meg.**

hát: az írásnak márpedig az olvasás az alapja. (Olvassák csak, kérem, újra egy évek óta burnouttal küzdő pedagógus nikotintól tompa hangján! Így egyből súlyosabb, nem igaz?)

Rugaszkodjunk neki most a fenti banalitás felől, és nézzünk meg legott egy kínálkozó példát. Újból és újból csodajó érzéssel tölt el, ha az IKEA-ban vásárolt bútor összeállítási segédletének stilizált ábráit valósággá transzformálva a megfelelő tiplit a megfelelő bútorelemnyílásba helyezem. Erős kötést képezek ilyenkor két obskúrus, összetartozó darab között, mintha mondjuk hangalakot és jelentést pászítanék a fjordok nyelvén össze. Ha így van is, a „szövegértésnek” ez az alapfoka még csupán kezdő szint, s fekete öves IKEA-hermeneutává akkor válhatok csak, ha magam absztrahálok préseltlapbútor-barát felebarátaimnak nehezen értelmezhető, de egyértelműen dekódolható képsorokat. A példázat távoli (bár ha elárulom, hogy jelen szöveg is egy, a fenti módszerrel összeeskábált íróasztalon készül épp, rögvest közelebb lopakodik), az viszont világos talán, hogy dadogva bár, de amellet érvel, hogy mindenkéltől professzionális olvasókká kell válnunk.

Ezzel – úgy tűnik – nem mondtam még semmit. És ezt a semmit sem én mondtam persze. Lackfi János és Vörös István mondták nekem, amikor 2008 táján riadt arccal, félszegen beléptem egy fakó piliscsabai tanterembe, hogy utánajárjak, mit is jelent kreatívan írni. Idővel rádöbentem arra is, hogy azért az nem semmi. Léptek be előttem és utánam is abba a terembe sokan, akik ugyancsak végighallgatták a Program kurzuskínálatát. Felteszem, ők is hasonló elfogultsággal beszélnének róla, mint most én fogok.

Vörös és Lackfi a kreatív írás egyik legfontosabb küldetésének a kortárs magyar és külföldi irodalom minél jobb megismertetését, az élő művekkel való folytonos kapcsolat fontosságának megtanítását tartották (tartják). Hasonlóan lényegesnek vélték (és vélik ma is) a kortárs és klasszikus, illetve a modern klasszikus irodalmi művek kifejezetten írástechnikai szempontú olvastatását, kivált az olvasó befolyásolását, a figyelem irányításának szakmai trükkjeit állítva előtérbe. Mindezekeken felül a világra való nyitottságot, az írásra kiválasztandó téma iránti alkotói figyelem kialakítását emelték ki. Nincs tapasztalatom arról, más írói tanfolyamokon mit mondanak a növendékeknek. Az viszont, hogy kedvenc regényünk cselekményét haikuba sűrítettük, hogy a cseh nyelven felolvasott szöveg dallamára magyar szöveget rögtönöztünk, vagy hogy a *Hal éji éneke* című Morgenstern-versnek átmeneti hangalakot kölcsönöztünk, úgy sejtem, egytől egyig a bennünk szunnyadó kreatív olvasót gyakorlatoztatta. Ez például az első regény-haikuim közül való. Felismerik a regényt?

*Drezdai hóban
égő zsiráf menekül,
bűnt könnyez az ég.*

„írja a versét, az elsőt”

■ Ötlete sem merült még fel slam poetrynek e honban, amikor mi ott, Piliscsabán, a szélfúttá szemináriumi szobákban hétről hétre felolvasó- és előadócsatákat vívtunk egymással. *Kapucnis arcok ültek egy teremben. Írtak és égtek a lapok.* Műfajokat, stílusokat, formákat próbáltunk magunkra. Elsőre úri huncutságnak tűnhet Micimackó történetét alkaioszi strófában mesélni újra, idővel viszont – mint valami alaposan bőrbő dörzsölt sportkrém – a versszerkezet adta kötöttség ellazította verselőizületeinket. Lackfi tanár úr a súlyokkal tréningező öttusázó, Balczó András példájával indokolta a szabályozott felől a szabad formák felé mutató irány ész- és szükségyszerűségét. Azt mondta, ha nehezített körülmények között megy már, jól fog

menni formakaloda nélkül is! Említhette volna persze kamaszkorunk bármely B kategóriás akciófilmjének azon jelenetsorát is, ami himnikus zenei aláfestéssel ábrázolja, hogy a megbántott/felhergelt főhős (kegyetlen és igazságos mestere vezetésével) előbb bekötött szemmel sajátítja el a védhetetlen ütése kombinációt, hogy azt a döntő pillanatban félájultan és tántorogva is be tudja vinni ellenlábasa gyomorszájába.

Mert persze titkon mindegyikünk a „nagy meccsre” készült. S mert rocksztárnak menni elmulasztottunk már, a „nagy meccs” lehetőségét az említett foglalkozás kapcsán felmerülőnél kétségkívül csekélyebb számú, de abszolút értékét tekintve ugyanolyan szívmengető hölgymosoly jelentette számunkra. A siker nagyságrendjét a termekben a nevetés hangereje vagy a csend mélysége határozta meg.

„magadon neved, csendesebb legyél...”

■ És nagyszerű érzés volt, hogy a tanáraink is ringbe szálltak. Lackfi és Vörös nemcsak véleményezték a munkánkat, hanem velünk együtt farigcsáltak. Sokszor a vonatúton, hazafelé, nemritkán estébe nyúlóan, egy-egy gyros vagy melegszendvics fölött is. Szívesen vesződtek a lelkesen írt zsengekkel, örömeiket lelték abban, hogy átadhatnak valamit nekünk abból az andalító áramlásból, ami megsejthető csak, de ki sosem ismerhető. A tőlük (is) tanult odaadást, alaposságot és alázatát átmenteni igyekszem a kritikus és szerkesztői mindennapjaimba azóta is.

„*Senkit sem lehet megtanítani arra, hogy jól írjon*” – írja egyik kedvenc szerzőm, Kurt Vonnegut. Igaza lehet. Megkérdeztem erről nemrégiben pár elismert magyarországi alkotót is, akik oktatóként vagy hallgatóként maguk is érdekeltek (voltak) valami kreatív íráshoz hasonló tanfolyamon. (Az összeállítás a *Helikon Irodalomtudományi Szemle* 2015/1. számában jelent meg.) A szépírói mesterség taníthatóságát firtató kérdésre szinte kivétel nélkül azt válaszolták, hogy a technikai tudás meg az azzal való leleményes bánás természetesen elsajátítható. Ezek után nem igazán tudom már, mit higgyek. Arra gondoltam ezért, hogy összeszedem pár mondatban azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulhatnak szerintem egy kreatívírás-kurzus hatékonyságához. Az eddigiekhez hasonlóan, a most következő sorok mögé sem szándékozom semmiféle tudományos fedezetet rendelni, azok továbbra is saját – végtelenül szubjektív – tapasztalataimat tükrözik. Mentségemre legyen mondva, hogy emlékeim szerint a felkérés épp ilyesféléről szólt.

„figyeld a csendet...”

■ A Pázmányos Kreatív Írás Program hallgatói bármelyik bölcsészkarai szakról kikerülhettek. Vörös István szerint azzal, hogy a tanrendünkön felüli órákat és feladatokat vállalva jelentkeztünk a képzésre, a szelekciót mi magunk végeztük el. A háttértudományok közti különbözőség szerintem feltétlenül gyümölcsözőnek bizonyult a műhelymunka hatékonysága szempontjából. Mivel a szakokon megfigyelhető rivalizáláshoz képest a Kreatív Írás Program kurzusai más súlypontú, attól eltérő irányultságú versengést kínáltak, a saját szövegek felolvasását követő – vagyis az úgynevezett „cincálás” alkalmával elhangzó – vélemények legtöbb esetben őszintén artikulálódtak. Esett olykor persze ebből következően sértődés is bőven, a fájó emlékeket azonban – úgy gondolom – a jobbító szándékú kritikus szavak hosszú távú haszna végső soron elfedte.

A gittegylet-formátum viszont korántsem elégséges. Szükség van pár – nem sok – karizmatikus mesterre is, akik érzékenyen és ugyancsak őszintén reagálnak minden új zsenyére. Tóth Krisztina úgy fogalmazta ezt meg a *helikonos* körkérdésre adott válaszában, hogy „a tanulás, formálódás éveiben roppant lényeges, hogy az ember ne

vegye túl komolyan magát, de azért legyen olyan a környezetében, aki viszont komolyan veszi őt”. Szükséges tehát a tekintély, akinek ad a véleményére a nebuló, de árnyékát előbb-utóbb csendben, újra meg újra megkísérli átugrani azért. Fontos még szerintem a hit, de fontos a kételkedés is. Nem tudhatjuk pontosan, hogy számunkra mekkora szöveghely rendeltetett, éppen ezért résen kell lennünk. Hangosan, sokak előtt olvasni fel azután a zsenéket, és fontos persze mások írásaival is sokat lennünk. „Az irodalmi szöveg nyitható, használható, néha gyógyszer, máskor játék, egyszer társaság, másszor lélekutazás” – ahogy Lackfi mondja.

Még több időt kellene viszont azzal töltenünk, hogy az eget kémleljük. Az alakatlan felhők meg a lámpafényben megcsillanó tökéletes hópelyhek ugyanis megnyugtatók mindig. Minden egyes hókristály egy pixel a tél terítette hatalmas fehér lapon. Egyszerűen gyönyörű. Nincs más dolgunk, írni csak rá!

